ผลของปัตติทานมัยในพระพุทธศาสนา

Effects of Pattithanamai in Buddhism

พระครูโสภณธรรมวิสุทธิ์(โฉมเกิด)[1]
Phrakrusopontammavisut(chomkert)

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคำสอนเกี่ยวกับปัตติทานมัยในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่าพฤติกรรมทางกายและวาจาที่แสดงออกโดยการยินดีด้วยในการให้ทาน การให้ทานในพระพุทธศาสนา มีสิ่งของที่ให้ สิ่งที่ให้ การให้วัตถุที่ควรให้ การให้ความรู้และการให้อภัยแก่คนหรือสัตว์อื่น จำแนกประเภทและขอบข่ายของทาน การให้ทานมี 2 ประเภทคือ อามิสทาน คือ การให้วัตถุสิ่งของ การให้ปัจจัย 4 และการให้ธรรมทาน มี 2 ประเภทคือ การให้วิชาการ การให้ความรู้เป็นทาน และอภัยทานคือ การให้อภัย ยกโทษให้ไม่ผูกโกรธเป็นทาน และระดับของการให้ทาน มี 3 ระดับคือ ทานระดับต้นได้แก่อามิสทาน การให้ปันสงเคราะห์ด้วยวัตถุสิ่งของหรือปัจจัย 4 ทานระดับกลางคือ ทานวิรัติ ได้แก่การงดเว้นจากการทำบาป โดยปฏิบัติตามศีล 5 และทานระดับสูง คืออภัยทานและธรรมทาน การกระทำบุญและปัตติทานมัยแล้วได้รับผลสำเร็จด้านรูปธรรม เรียกว่าสัมปทา 4 ประการจุดมุ่งหมายของปัตติทานมัยซึ่งหมายถึงการอุทิศส่วนบุญ เพื่อประโยชน์แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว เพื่อแสดงออกถึงหน้าที่ที่พึงกระทำต่อญาติ เพื่อทำการบูชาแก่ญาติที่ล่วงลับไป

คำสำคัญ: ผล,ปัตติทานมัย,พระพุทธศาสนา

Abstract

This academic article aims to study the teachings on Pattidanamaya in Theravada Buddhism. It finds that physical and verbal behaviors expressing approval of giving alms, and the act of giving alms in Buddhism, encompass various aspects: the giving of material things, the giving of appropriate objects, the giving of knowledge, and the giving of forgiveness to others or animals. Alms-giving is classified into two types: Amisa Dana (material alms-giving), which

[1] นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์.e-mail. narumin225@gmail.com Tel.089-9072255

includes the giving of material objects and the four necessities of life, and Dhamma Dana (spiritual alms-giving), which is further subdivided into the giving of knowledge and the giving of wisdom. And forgiveness is the act of forgiving, pardoning, and not harboring resentment. There are three levels of giving: the basic level includes material giving (Amisada), providing assistance with material things or the four necessities of life; the middle level is abstinence from sin, adhering to the five precepts; and the highest level is forgiveness (Apai Dana) and Dhamma Dana (spiritual giving). The performance of meritorious deeds and the dedication of merit (Pattidanamaya) yield tangible results, known as the four kinds of Sampada. The purpose of Pattidanamaya, which refers to the dedication of merit, is for the benefit of deceased relatives, to fulfill one's duty to relatives, and to offer homage to deceased relatives.

Keywords: Result, Merit-making, Buddhism

บทนำ

ปัตติทานมัย คือ การทำบุญแล้วตั้งใจอุทิศให้คนอื่น บุญพิเศษนี้เกิดจากความเมตตาปรารถนาดีที่อยากแผ่บุญแผ่กุศลที่ตนทำเอาไว้ให้คนอื่นได้บุญด้วย การจะอุทิศบุญให้แก่ผู้อื่นได้ตัวเองก็ต้องมีบุญมากพอ เช่น มีบุญที่เกิดจากการทำกาย วาจา ใจให้สะอาดบริสุทธิ์ หรือได้ทำทาน รักษาศีล เจริญภาวนา เป็นต้น เมื่อตั้งจิตปรารถนาให้คนอื่นได้รับส่วนบุญ บุญจึงจะไปถึงบุคคลที่อยู่ปลายทาง หากเขาไปเกิดเป็นสัตว์นรกเปรต อสุรกาย บุญก็จะหนุนส่งให้เขาได้คลายจากทุกข์มากเป็นทุกข์น้อย ทุกข์น้อยก็หมดทุกข์หลุดพ้นจากอบายไปเกิดในสุคติภูมิได้ หรือหากไปเกิดเป็นชาวสวรรค์ จากเป็นเทวดาที่สุขน้อยก็สุขมาก ที่สุขมากก็มีความสุขมากยิ่ง ๆ ขึ้นไป ปัตติทานมัยแบ่งออกเป็นหลักการที่จะต้องปฏิบัติ 2 ประการ คือ บุญกิริยา 3 และบุญกิริยาวัตถุ 10 ประการ ในความหมายของการให้ทานมัยในพระพุทธศาสนา หมายถึง การให้วัตถุที่ควรให้ การให้ความรู้ และการให้อภัยแก่คนหรือสัตว์อื่น มี 2 ประเภทคือ อามิสทาน คือการให้วัตถุสิ่งของ การให้ปัจจัย 4 ธรรมทาน มี 2 ประเภท คือ วิทยาทาน และอภัยทาน นอกจากนี้ ระดับของทาน พบว่า มี 3 ระดับ คือ ทานระดับต้น ทานระดับกลาง และ 3 ทานระดับสูงการบำเพ็ญบุญกุศลมี 3 ลักษณะ คือ การให้ทานการรักษาศีล เจริญสมาธิ และการเจริญปัญญา ดังนั้น ประเภทของบุญ มี 2 ประเภท ได้แก่ ประเภทบุญกิริยา วัตถุ 3 ประการ คือ ทานมัย สีลมัย และภาวนามัย และ บุญกิริยาวัตถุ 10 ประการ ดังนั้น หลักการกระทำบุญในพระพุทธศาสนา คือ มีวัตถุประสงค์ คือ ให้บิดามารดา ปู่ ยา ตา ยาย สุคติ โลกสวรรค์ เป็นต้น นอกจากนี้จะเห็นได้ว่า คติความเชื่อเรื่องการทำบุญที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวพุทธ

คือ การบุญทำให้จิตไม่เศร้าหมองคำว่าบุญ การกระทำความดีจึงจะมีความสุข ความสุข ในชาตินี้ ความหลุดพ้น คติความเชื่อเรื่องทาน บุญ และกรรม เกิดจาก คติความเชื่อในเรื่องผลของกรรม คือ กฎแห่งกรรม 3 ประการ กุศลกรรม คือ กรรมดี อกุศลกรรม และอัพยากตกกรรม

การอุทิศส่วนบุญ

การอุทิศส่วนบุญ คือ เจตนา 2 นัย คือ บุญที่ผู้กระทำได้รับเอง และบุญที่ผู้กระทำอุทิศ ให้แก่ผู้อื่น และความหมายการอุทิศส่วนบุญโดยทั่วไป คือ ทักษิณานุประทาน บุพเปรต พลี มตกทาน และปุญญมหี ประเภทของการอุทิศส่วนบุญ มี 4 ประเภทใหญ่ คือ ประเภทของการอุทิศส่วนบุญด้วยการอธิฐานจิต ได้แก่ “อธิษฐาน” ประเภทของการอุทิศส่วนบุญด้วยวาจา ประเภทการอุทิศส่วนบุญด้วย การแผ่เมตตา และประเภทการอุทิศส่วนบุญด้วยการกรวดน้ำ จากการวิเคราะห์ประโยชน์ปัตติทานมัยในพระพุทธศาสนาเถรวาท จึงพบได้ว่า เป็นการทำบุญหรือการอุทิศส่วนบุญ ก็คือการรู้จักให้ เสียสละส่วนของตนเองเพื่อให้ผู้อื่น เป็นหลักกรรมที่เกื้อกูลต่อผู้อื่น เมื่อกล่าวโดยภาพรวมทางสังคมปัตติทานย่อมจะส่งผลทำให้เกิดสันติสุขต่อเพื่อมนุษย์ในการอยู่รวมกันในปัจจุบัน เมื่อกล่าวโดยชาติหน้า เป็นการได้มาซึ่งทิพยสมบัติ ดังนั้น การให้ทาน จึงเป็นการปรับตนเข้ากันในสังคมชาวพุทธ เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นของการทำลายเครื่องมลทินที่มีอยู่ในตนให้หมดสิ้นไป เป็นการลดละซึ่งมานะ ละทิฐิ สร้างภูมิคุ้มกันทางสังคม ซึ่งมีความอ่อนน้อมถ่อมตน และรู้จักเคารพให้เกียรติแก่กัน ผลการวิเคราะห์คติความเชื่อเรื่องการทำบุญ พบว่า คติความเชื่อเรื่องการทำบุญที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวพุทธ คือ คติความชื่อว่าบุญทำให้จิตไม่เศร้าหมอง คติความเชื่อประเภทของบุญและลักษณะของบุญ คติความเชื่อว่าการกระทำความดีจึงจะมีความสุข คติความเชื่อว่าการทำบุญเพื่อความสุขในชาตินี้ การทำบุญเพื่อผลคือความสุขในชาติหน้า และการทำบุญเพื่อความหลุดพ้น

1) ที่มาแห่งคติความเชื่อเรื่องการอุทิศส่วนบุญผลการวิเคราะห์ พบว่ามี 2 ประการ ได้แก่ 1) ความเชื่อทางศาสนา สรุปได้ว่า คติความเชื่อเรื่องบุญที่ชาวพุทธยึดถือกัน อันมีความเชื่อดังเดิมในเรื่องผีสางเทวดา ไสยศาสตร์ ศาสนาพราหมณ์ และพุทธศาสนา ระดับที่ชาวบ้านปฏิบัติในชีวิตประจำวัน และความเชื่อเรื่องผีชนิดต่าง ๆ เช่น ผีเรือน เป็นผีบรรพบุรุษประจำครอบครัวมีบทบาทต่อการควบคุมกลุ่มชนในระดับครอบครัว บ้างเรียกว่าผีเชื้อ และผีปู่ตา เป็นผีบรรพบุรุษที่คอยคุ้มครองดูแลลูกหลานในหมู่บ้าน ตลอดจนสังคมในชุมชนระดับหมู่บ้านให้สงบสุข

2) ความเชื่อเรื่องการอุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้ล่วงลับไม่ว่าในช่วงเทศกาลสารท หรือเทศกาลสงกรานต์ก็ตาม ตามหลักพุทธศาสนาเรียกว่า “ทักษิณานุประทาน” ส่วนมากนิยมกระทำกันในวันที่ตาย หรือวันครบรอบวันตาย 7 วัน 50 วัน 100 วัน นอกจากวันทำบุญครบรอบซึ่งถือว่าเป็นงานบุญสำคัญที่ทุกคนต้องทำแล้ว ชาวพุทธทุกคนมักจะนิยมกระทำกันในวันสำคัญที่เกี่ยวกับทางศาสนาและเกี่ยวกับทางประเพณีด้วย เช่น สงกรานต์ วันสารทไทย วัน

สารทลาว วันสารทจีนคือวันทำบุญกลางปีตามประเพณีนิยมของคนไทย มีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่บุพพการี หรือญาติที่ล่วงลับไปแล้วในวันแรม 15 ค่ำเดือนสิบ นับจากวันสงกรานต์ตามจันทรคติ จนถึงวันสาร์ทจะครบหกเดือนพอดี วันสารทในแต่ละท้องถิ่นของไทย จะมีการคลาดเคลื่อนไปบ้าง เช่น ในภาคกลางกำหนดวันแรม 15 ค่ำเดือนสิบ เป็นวันรับตายาย หรือทำบุญกลางเดือนสิบ วันแรม 15 ค่ำเดือนสิบ เป็นวันทำบุญอีกวันหนึ่ง เรียกว่า วันส่งตายาย ชาวรามัญกำหนด วันขึ้น 15 ค่ำเดือนสิบเอ็ด เป็นวันสารทมอญ ชาวลาวกำหนดวันแรม 14 ค่ำเดือนสิบเอ็ด เรียกว่า วันสารทลาววันสารทเป็นวันที่ถือคติสืบต่อกันมาว่า ญาติที่ล่วงลับไปแล้วจะมีโอกาสได้กลับมารับส่วนบุญ จากญาติพี่น้องที่มีชีวิตอยู่ ดังนั้นจึงมีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ญาติที่ล่วงลับไปแล้วในวันนี้ การอุทิศส่วนบุญในสมัยพุทธกาลยังไม่มีรูปแบบที่เป็นรูปธรรมมากนัก การอุทิศส่วนบุญในสมัยนั้นต้องยกเป็นกรณี และคำกล่าวแต่ละกรณีนั้นก็แตกต่างกัน เช่น เมื่อพระเจ้าพิมพิสารจะอุทิศส่วนบุญแก่ญาติก็กล่าวว่า “ขอทานนี้จงสำเร็จแก่ญาติทั้งหลายของข้าพเจ้า ขอให้ญาติทั้งหลายของข้าพเจ้าประสบความสุขเถิด”(ขุ.ขุ. (ไทย) 25/8/276.)

ในพุทธาปทาน ครั้นเมื่อพระพุทธเจ้าเสวยพระชาติเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ พระนามว่า “ติโลกวิชัย” ทุกครั้งที่พระองค์ได้บำเพ็ญบุญเสร็จแล้วมักจะกล่าวอุทิศส่วนบุญว่ากุศลกรรมใดที่ข้าพเจ้าได้กระทำแล้วด้วยกาย วาจาและจิต อันเป็นเหตุให้ถึงสุคติในเทพชั้นไตรทศ สัตว์เหล่าใด เป็นมนุษย์ก็ดี เทวดาก็ดี พรหมก็ดี ที่มีสัญญาก็ดีไม่มีสัญญาก็ดี ขอสัตว์เหล่านั้นทั้งหมดจงเป็นผู้มีส่วนเสวยผลบุญที่ข้าพเจ้าได้อุทิศไปให้แล้วเถิด บุญที่ข้าพเจ้าได้กระทำแล้ว หากสัตว์เหล่าใดรู้ชัดแล้ว ขอสัตว์เหล่านั้น จงเป็นผู้มีส่วนเสวยผลบุญที่ข้าพเจ้าที่ข้าพเจ้าได้อุทิศไปให้แล้ว อนึ่งหากสัตว์เหล่าใดยังไม่รับรู้ (ส่วนบุญที่ข้าพเจ้าได้อุทิศไปให้) ขอทวยเทพยดา พึงไปประกาศแก่สัตว์เหล่านั้น (ว่าชนเหล่าโน้นได้กระทำบุญแล้ว ได้อุทิศส่วนบุญมาให้) สัตว์เหล่าใดในโลก ที่อาศัยอยู่ด้วยอาหาร ขอให้สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น จงได้โภชนะที่ชอบใจ ที่สำเร็จด้วยบุญฤทธิ์ ความคิดของข้าพเจ้าที่ได้อุทิศไปให้ด้วยเถิด (ขุ.อป. (ไทย) 32/1/1.)

ในเมตตสูตรได้กล่าวถึงวิธีอุทิศในลักษณะของการแผ่เมตตาว่า “สัตว์มีชีวิตทั้งหลาย เหล่าใดเหล่าหนึ่งมีอยู่ ยังเป็นผู้สะดุ้ง (มีตัณหา) หรือเป็นผู้มั่นคง (ไม่มีตัณหา) ทั้งหมดไม่เหลือเลย เหล่าใดยาวหรือใหญ่ ปานกลางหรือสั้น ผอมหรืออ้วน เหล่าใดที่เราเห็นแล้ว หรือมิได้เห็นเหล่าใดอยู่ในที่ไกลหรือไม่ไกล ที่เกิดแล้ว หรือที่แสวงหาภพเถิด ขอสัตว์ทั้งปวงเหล่านั้น จงเป็นผู้มีตนถึงความสุขเถิด”(ขุ.ขุ. (ไทย) 25/10/328.) ในพระวินัยปิฎกก็มีการกล่าวถึงวิธีการอุทิศส่วนบุญให้แก่เหล่าพญางู ตลอดจนสัตว์น้อยใหญ่ว่า “สัตว์ที่มีขาก็ดี ไม่มีขาก็ดี สัตว์ที่เกิดแล้วยังมีชีวิตทั้งมวล ทุกหมู่เหล่า จงอย่าได้เบียดเบียนกันเลย จงประสบความเจริญ อย่าได้ประสบบาปเคราะห์แม้แต่น้อยเลย”(วิ.จูฬ. (ไทย) 6/27/12.)

จะเห็นได้ว่า วิธีการอุทิศส่วนบุญในสมัยพุทธกาลนั้นไม่ได้กำหนดเป็นรูปแบบชัดเจน วิธีการอุทิศส่วนบุญของชาวพุทธในยุคนั้นพระพุทธเจ้าก็ต้องสอนเป็นกรณีกันไป วิธีการ

อุทิศส่วนบุญที่เป็นคำกล่าวในสมัยพุทธกาลนั้นมีน้อยมาก ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะคำกล่าวเพื่ออุทิศส่วนบุญอาจจะมิใช่สาระสำคัญของการอุทิศส่วนบุญ สาระที่แท้ของการอุทิศส่วนบุญน่าจะอยู่ที่ตัวเจตนาที่มุ่งไปบรรพบุรุษคนใดคนหนึ่งที่ตนหมายปอง ดังพุทธพจน์ที่ว่า “เมื่อใดที่จิตของเราปราศจากนิวรณ์ 5 แล้ว ก็สามารถอุทิศส่วนบุญให้แก่สรรพสัตว์ทุกสารทิศได้”(ที.สี. (ไทย) 9/383/272.)

การอุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้ล่วงลับนั้นถือว่าเป็นหน้าที่ของลูกหลาน หรือผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ ที่จำเป็นจะต้องตอบแทนบุญคุณของบุพการีด้วยการอุทิศส่วนบุญไปให้ ตามหลักพุทธศาสนาการอุทิศส่วนบุญไปให้นั้นถือว่าเป็นเรื่องยาก เพราะเราไม่รู้ว่าญาติที่ละโลกนี้ไปแล้วจะไปเกิดเป็นอะไรหากไปเกิดเป็นเปรตอยู่ไกลแล้วจะรับรู้ได้อย่างไรว่ามีผู้อุทิศส่วนบุญไปให้ ซึ่งก็เป็นคำถามที่เคยเกิดมาแล้วตั้งแต่อดีตจนกระถึงยุคปัจจุบันก็ยังมีผู้สงสัยอยู่ ถึงกระนั้นก็ยังมีความเชื่ออย่างหนึ่งว่าบุญที่อุทิศไปแล้ว หากผู้ล่วงลับไม่ได้รับรู้จะมีพวกเทพยดาเป็นผู้ช่วยส่งข่าวให้ญาติเหล่านั้นได้ทราบและอนุโมทนาส่วนบุญ ดังที่โบราณกล่าวว่า มีบุตรของคหบดีคนหนึ่งไม่เคยได้ทำบุญเลย ในชีวิตทำบาปอย่างเดียว เมื่อตายแล้วก็ไปเสวยทุกข์ในสุตตนรกฐาน ส่วนพ่อมีความเศร้าโศกเสียใจอาลัยในตัวบุตรจึงได้ทำบุญอุทิศส่วนบุญไปให้ พร้อมทั้งอุทิศให้พวกเทวดา มีเทวดาตนหนึ่งอยู่ในบ้านคหบดีใกล้หมดบุญ เมื่อได้รับส่วนบุญแล้วก็เจริญด้วยอายุยืนยาวต่อไป จึงได้นำข่าวเรื่องการทำบุญไปบอกลูกคหบดีในสุตตนรกฐาน บุตรของคหบดีฟังมีจิตอนุโมทนาพ้นจากกำเนิดสุตตนรกฐานไปเกิดในเทวโลกชื่อว่าจาตุมหาราชิกา

ซึ่งก็มีความสอดคล้องกับพุทธพจน์ที่ว่า “หากสัตว์เหล่าใดยังไม่รับรู้ (ส่วนบุญที่ข้าพเจ้าได้อุทิศไปให้) ขอทวยเทพยดา พึงไปประกาศแก่สัตว์เหล่านั้น (ว่าชนเหล่าโน้นได้กระทำบุญแล้ว ได้อุทิศส่วนบุญมาให้)”(ขุ.อป. (ไทย) 32/1/1.) ความเชื่อเกี่ยวกับการอุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้ล่วงลับถือได้ว่า เป็นพิธีกรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งที่มีการปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างช้านาน ตามหลักบุญญกิริยาวัตถุถือว่าเป็นการให้ทานชนิดหนึ่ง ก็คือปัตติทานมัย (บุญที่เกิดจากการให้ส่วนบุญ) ในจารึกนครวัดสมัยหลังพระนครพบว่า มีการทำบุญแล้วอุทิศบุญให้แก่ผู้ล่วงลับตามหลักพุทธศาสนาการอุทิศส่วนบุญโดยการระบุชื่อนี้ มีคำอุทิศว่า“ข้าพเจ้าขออุทิศส่วนบุญนี้ให้แก่มารดาบิดา อาจารย์ และหมู่ญาติมิตรทั้งหลาย ที่ล่วงลับไปแล้ว หรือที่ยังมีชีวิตอยู่”(พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, 2527) ในชาณุสโสณีสูตรปรากฏคำว่า“ทานนี้จงสำเร็จผลแก่เปรตทั้งหลาย ที่เป็นญาติสาโลหิต พวกเปรตทั้งหลาย ที่เป็นเปรตสาโลหิต จงบริโภคทานนี้เถิด”(องฺ.ทสก. (ไทย) 24/116/435-440.) ในติโรกุฑเฑสูตร พระเจ้าพิมพิสารได้กล่าวคำอุทิศว่า “ขอทานนี้จงสำเร็จแก่ญาติทั้งหลายของข้าพเจ้า ขอให้ญาติทั้งหลายของข้าพเจ้าประสบความสุขเถิด”(ขุ.ขุ. (ไทย) 25/8/276.)

นอกจากนี้ยังมีการอุทิศส่วนบุญแก่เทวดาทั้งผอง กษัตริย์ ราชวงศ์มนตรี เสนาบดี พ่อแม่ พี่น้อง และลูก ดังข้อความว่า “ออกหลวงอภัยราชมีจิตศรัทธา สร้างปราสาทหินจตุรมุข 1 หลัง และพระพุทธรูป 4 พระองค์ไว้ในปราสาทด้วยเดชอานิสงส์นี้ จงจำเริญยังพวกเทวดาทั้ง

ผองเบื้องบนถึงอกนิษฐพรหม ขอจงจำเริญไปยังกษัตราธิราช ราชวงศ์ ราชมนตรี จตุรงค์ เสนาบดี และพ่อแม่ พี่น้อง ลูก”กล่าวถึงการให้ส่วนบุญแก่สัตว์ในอบาย ดังข้อความว่า “ถ้าคนทั้งหมดนี้ลงไปอยู่ในจตุราบาย ให้รุ่งเรืองด้วยตรีพิธสมบัติ สมบูรณ์เทอญ ด้วยเดชผลานิสงส์นี้ จงส่งผลไปยังสัตว์นรกทั้งหลายจนกระทั่งถึงอเวจีนรกภูมิ ด้วยเดชอานิสงส์นี้ส่งไปยังสัตว์นรกทั้งหลายจนถึงทศสหัสสจักรวาล”(อุไรศรี วรศะริน, 2542)

การอุทิศส่วนบุญโดยกล่าวรวมๆ ไม่ระบุชื่อ เพศ สถานภาพ หรือเจาะจงกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเป็นพิเศษ แต่มุ่งหมายเอาบุคคลทุกประเภทและสัตว์ทุกชนิด ไม่เลือกเพศ สถานภาพ ไม่จำเพาะใคร “สำหรับผู้ที่ได้รับส่วนบุญชนิดนี้ผลของบุญนั้นไม่ปรากฏชัดทันที เหมือนกับผู้ที่ได้รับส่วนบุญประเภทอุททิสสิกปัตติ ผลบุญจะสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อได้รับส่วนบุญที่เป็นอุททิสสิกปัตติก่อน กล่าวคือเมื่อได้อนุโมทนาส่วนบุญที่ญาติอุทิศให้โดยเจาะจงแล้ว ส่วนบุญที่เป็นอนุททิสสิกปัตติจึงเข้าไปส่งเสริมให้มีพลังมากยิ่งขึ้น”(พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, 2542)

การอุทิศบุญโดยไม่เจาะจงนี้ มีคำสำหรับกล่าวอุทิศว่า “อิท เม ปุญญสพฺพสตฺตาน เทมิ แปลว่า ข้าพเจ้าอุทิศส่วนบุญนี้ให้แก่สัตว์ทั้งปวง” หรือจะกล่าวอีกแบบหนึ่งว่า “ขอสัตว์ทั้งปวง ปาณะทั้งปวง ภูตทั้งปวง บุคคลทั้งปวง ผู้ที่นับเนื่องในอัตภาพทั้งปวง (สัตว์ที่มีเบญจขันธ์) จงเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่เบียดเบียนกัน ไม่มีทุกข์ บริหารตนอยู่เป็นสุขเถิด”(ขุ.อป. (ไทย) 32/575/532.)

สำหรับรับของไทยทานต่าง ๆ อันเป็นปัจจัยให้ผู้ล่วงลับไป ได้รับประโยชน์เมื่อได้ทำการอนุโมทนาบุญนั้นๆ เมื่อเหล่าภิกษุได้รับการอุปถัมภ์ด้วยไทยทานทั้งหลายผลที่ตามมาคือท่านจะมีพลังกายในการปฏิบัติตน ตามหลักของพระพุทธศาสนาและมีพลังกายพลังใจ ที่จะกระทำประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาตลอดจนถึงสังคม ในด้านต่าง ๆ เช่นการแสดงธรรม บำเพ็ญสาธารณสงเคราะห์ต่าง ๆ แก่สังคม เป็นต้น ให้สมกับเป็นศาสนทายาทผู้สืบอายุของพระพุทธศาสนา ทั้งยังเป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณของสังคมด้วย เพราะหากภิกษุได้รับการถวายความอุปถัมภ์บำรุงเป็นอย่างดีส่วนประกอบอื่น ๆ ของพระพุทธศาสนาก็ย่อมได้รับการอุปถัมภ์ด้วย เพราะภิกษุทำหน้าที่สืบทอดพระศาสนา ดำรงตนอยู่ในอริยวินัย ได้ศึกษาหลักการประพฤติตน ประกอบกิจศาสนพิธี ตลอดถึงบำรุงรักษาดูแลศาสนสถาน และศาสนวัตถุให้มีความมั่นคงต่อไปได้ ถือเป็นส่วนที่ยึดสังคมของสถาบันสงฆ์และชาวบ้านเข้าด้วยกันทำการเกื้อกูลกันและกัน โดยชาวบ้านเมื่อได้ประกอบกิจกรรมการอุทิศส่วนบุญ ก็ย่อมได้ชื่อว่าสงเคราะห์อุปถัมภ์แก่เหล่าภิกษุด้วยปัจจัยทั้งหลาย เรียกว่าอามิสทาน และฝ่ายเหล่าภิกษุเองเมื่อได้รับอามิสทาน มาบำรุงหล่อเลี้ยงร่างกาย เพื่อทำการศึกษาและปฏิบัติเมื่อได้รับผลดีอย่างไรก็นำผลดีนั้น มาเผยแผ่สั่งสอนให้กับพุทธบริษัททั้งหลาย ได้ทราบและปฏิบัติตาม เรียกว่าธรรมทาน อันเป็นการสั่งสอน อบรมกล่อมเกลาจิตใจของชาวบ้าน ให้มีวิถีชีวิตที่ดำเนินไปอย่างถูกต้อง ตามแนวทางการปฏิบัติตนของพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดความสุขความเจริญก้าวหน้าให้แก่ชาวบ้าน อันเป็นการชี้บอกทางสวรรค์ให้

บังสุกุล เป็นการให้ส่วนบุญอีกรูปแบบหนึ่ง และถือว่าเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ชาวพุทธนิยมกระทำกันในช่วงเทศกาลสารท โดยเฉพาะในวันแรม 15 ค่ำ ซึ่งก็เป็นวันสุดท้ายของเทศกาลสารท ชาวบ้านมักจะรวมตัวกันเป็นกลุ่ม หรือเป็นลักษณะของครอบครัวใหญ่ แล้วนิมนต์พระสงฆ์บังสุกุลเพื่ออุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้ล่วงลับ “การทำบังสุกุลเป็นการทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตายในงานศพ และทำบุญกระดูก เพื่อแสดงให้เห็นถึงความกตัญญูกตเวทีต่อผู้ล่วงลับไปแล้ว ไม่เพียงแต่ทำเพื่ออุทิศให้แก่ผู้ตายเท่านั้น แต่คนที่ยังมีชีวิตอยู่ทำบังสุกุลเพื่อระลึกความไม่ยั่งยืนของสังขาร” พิธีบังสุกุลนี้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. บังสุกุลคนเป็น คือเอาผ้าไปวางบนคนเป็น แล้วนิมนต์พระภิกษุไปบังสุกุลโดยมีบทสวดว่า อจิรวตย กาโย ปฐวึ อธิเสสฺสติ ฉฑฺโฑเปตวิญฺญาโณ นิรตฺถ ว กลิงฺคร แปลว่า ไม่นานหนอ กายนี้จักนอนทับแผ่นดิน กายนี้มีวิญญาณไปปราศ อันบุคคลทิ้งแล้ว ราวกับท่อนไม้ไม่มีประโยชน์ฉะนั้น แท้จริงแล้วจุดประสงค์ของการนำคาถานี้มาใช้ก็เพื่อให้คนเป็นรู้จักพิจารณาร่างกายที่ประกอบไปด้วยวิญญาณ ซึ่งเป็นตัวขับเคลื่อนร่างกาย เมื่อไม่มีวิญญาณแล้วร่างกายก็เน่าเปื่อยหาประโยชน์มิได้ ในศิลาจารึกนครวัดสมัยหลังพระนครมีการกล่าวถึงการทำพิธีบังสุกุลคนเป็น (อุไรศรี วรศะริน, 2542)

2. บังสุกุลคนตาย ในสมัยพุทธกาลภิกษุที่มีความสันโดษมักจะแสวงหาผ้าตามสถานที่ต่าง ๆ เช่น ป่าช้า เพื่อนำมาทำเป็นสบงจีวรตามความประสงค์ เรียกว่า บังสุกุล ใช้บทสวดว่า “อนิจจา วต สังขารา อุปปาทวยธัมมิโนอุปปัชชิตวา นิรุชชันติ เตสัง วูปสโม สุโข” แปลว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ มีอันเกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็นธรรมดา บังเกิดขึ้นแล้วย่อมดับไป การเข้าไประงับสังขารเหล่านั้นเสียได้ เป็นความสุข ในศิลาจารึกนครวัดสมัยหลังพระนครมีการกล่าวถึงการทำพิธีบังสุกุลคนเป็น กล่าวว่า “เมื่อออกญาสิ้นชีวิตไปแล้ว ชุมท้าวกัญญาเกสร คิดกตัญญูกตเวที ขมีขมันมาจัดงานศพออกญา ณ เมืองอินทรปัฏฐ์ มีสังเค็ด 4 ไตร 4 สำหรับเสื่อ 4 พรม 4 หมอน 4 สำรับข้าว 4 ถุงมาก 4 หม้อน้ำ 4 กลด 2 ให้ทานเมื่อนิมนต์พระสงฆ์ทรงบังสุกุลนั้นเป็นเสร็จ” จะเห็นได้ว่าการทำพิธีบังสุกุลอุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้ล่วงลับนั้นเป็นพิธีที่นิยมกระทำกันมานานแล้วเพียงแต่วิธีการนั้นอาจจะมีลักษณะแตกต่างกันจากปัจจุบันไปบ้าง โดยพิธีบังสุกุลในปัจจุบันมักจะมีการนำผ้าไปวางบนโลงศพบ้าง บนศพบ้าง แล้วนิมนต์พระสงฆ์ไปชักบังสุกุล ยิ่งไปกว่านั้นในสังคมปัจจุบันกลายเป็นพิธีกรรมที่ชาวพุทธนิยมกระทำกันในช่วงเทศกาลสำคัญ เช่น เทศกาลสารท สงกรานต์ เป็นต้น เพื่ออุทิศส่วนบุญให้แก่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว

การทำพิธีบังสุกุลไม่ได้มีกฎเกณฑ์กำหนดชัดเจนว่าต้องนิมนต์พระสงฆ์กี่รูป ส่วนบทสวดตามที่ปรากฏในหนังสือประชุมภาณวาระ (มนต์พิธี) เช่น ธัมมสังคิณีมาติกา วิภังค์ ธาตุกถาปุคคลปัญญัติ กถาวัตถุ ยมกะ มหาปัฏฐาน ติโรกุฑฑสูตร ปฏิจจสมุปบาท สังเวชนียคาถา ในการสวดบังสุกุลนั้นจะดูไปตามระยะเวลา หากมีเวลามากพระสงฆ์ก็สวดพิสดาร หากมีเวลา

น้อยพระสงฆ์ก็จะสวดย่อ พิธีบังสุกุลในเทศกาลสารทนั้นอาจจะแตกต่างจากพิธีบังสุกุลในงานอื่นเช่น งานศพ ที่จะต้องเตรียมวัตถุทานหลายอย่างสำรับประเคนพระสงฆ์ แต่สำหรับเทศกาลสารทอาจมีเพียงธูป เทียน ปัจจัย (เงิน) หรือไทยธรรมเล็กน้อยเท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากพิธีบังสุกุลที่ทำตามเจดีย์หรือสถานที่บรรจุอัฐินั้นเป็นพิธีเล็ก ส่วนพิธีใหญ่นั้นไปทำร่วมกันที่ศาลาการเปรียญก่อนหน้าแล้ว กล่าวว่า บังสุกุล ก็คือพิธีเพื่อตอบสนองบุญคุณของบิดามารดานั่นเอง หากต้องการให้พิธีนี้ได้บุญมาก ต้องทำให้เป็นสังฆทาทักษิณาทาน ถ้าทำโดยเจาะจง (ปาฏิปุคลิกทาน) ก็ได้บุญน้อยตามไปด้วย บุตรหลานต้องเตรียมไทยธรรม (บันลง) แล้วนิมนต์พระสงฆ์มาที่บ้าน หรือไม่ก็นำไทยธรรมไปวัด แล้วบังสุกุลอุทิศให้แก่ผู้มีพระคุณ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถึงเหตุปัจจัยที่ทำให้ทานที่ให้แล้วมีผลมาก แต่ไม่มีอานิสงส์มาก และเหตุปัจจัยที่ทำให้ทานที่ให้แล้วมีผลมาก และมีอานิสงส์มากไว้ดังต่อไปนี้

1. บุคคลบางคน ให้ทานด้วยความหวังว่า เมื่อตายไปแล้ว จักได้เสวยผลของทานนี้เมื่อตายไป ได้เกิดในเทวโลกชั้นจาตุมหาราชิกา สิ้นกรรม สิ้นฤทธิ์ สิ้นยศ หมดความเป็นใหญ่ในเทวโลกแล้ว ก็กลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้ คือกลับมาเกิดในโลกนี้อีก ทานอย่างนี้มีผลมาก แต่ไม่มีอานิสงส์มาก

2. บุคคลบางคนไม่ได้ให้ทาน เพราะหวังผลของทาน แต่ให้ทานเพราะรู้ว่าทานเป็นของดีเป็นบุญ เป็นกุศล จึงให้เมื่อตายไป ได้เกิดในเทวโลกชั้นดาวดึงส์ สิ้นกรรม สิ้นฤทธิ์ สิ้นยศ หมดความเป็นใหญ่ในเทว โลกแล้ว ก็กลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้ คือกลับมาเกิดในโลกนี้อีก ทานอย่างนี้มีผลมากแต่ไม่มีอานิสงส์มาก

3. บุคคลบางคนไม่ได้ให้ทาน เพราะหวังผลของทานไม่ได้ให้ทานเพราะรู้ว่าทานเป็นของดี แต่ให้ทานเพราะละอายใจที่ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย บรรพบุรุษเคยทำมา ถ้าไม่ทำก็ไม่สมควร ครั้นตายลงได้เกิดในเทวโลกชั้นยามา สิ้นกรรม สิ้นฤทธิ์ สิ้นยศ หมดความเป็นใหญ่ในเทวโลกแล้ว ก็กลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้ คือกลับมาเกิดในโลกนี้อีก ทานอย่างนี้มีผลมาก แต่ไม่มีอานิสงส์มาก

4. บุคคลบางคน ไม่ได้ให้ทานเพราะหวังผลของทานไม่ได้ให้ทานเพราะรู้ว่าทานเป็นของดี ไม่ได้ให้ทานตามบรรพบุรุษ แต่ให้ทานเพราะเห็นสมณพราหมณ์เหล่านั้นหุงหากินไม่ได้ เราหุงหากินได้ ถ้าไม่ให้ก็ไม่สมควร ครั้นตายลงได้เกิดในเทวโลกชั้นดุสิต สิ้นกรรม สิ้นฤทธิ์ สิ้นยศ หมดความเป็นใหญ่ในเทวโลกแล้ว ก็กลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้ คือกลับมาเกิดในโลกนี้อีก ทานอย่างนี้มีผลมากแต่ไม่มีอานิสงส์มาก

5. บุคคลบางคน ไม่ได้ให้ทานเพราะหวังผลของทานไม่ได้ให้ทานเพราะรู้ว่าทานเป็นของดี ไม่ได้ให้ทานตามบรรพบุรุษ ไม่ได้ให้ทานเพราะเห็นว่า สมณพราหมณ์หุงหากินไม่ได้ แต่ให้ทานเพราะต้องการจำแนกแจกทานเหมือนกับฤาษีทั้งหลายในปางก่อนได้กระทำ

มหาทานมาแล้ว เขาตายไปได้เกิดใน เทวโลกชั้นนิมมานรดี สิ้นกรรม สิ้นฤทธิ์ สิ้นยศ หมดความเป็นใหญ่แล้ว ก็กลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้ คือกลับมาเกิดในโลกนี้อีก ทานอย่างนี้มีผลมาก แต่ไม่มีอานิสงส์มาก

6. บุคคลบางคน ไม่ได้ให้ทานเพราะหวังผลของทาน ไม่ได้ให้ทานเพราะว่าทานเป็นของดีไม่ได้ให้ทานตามบรรพบุรุษ ไม่ได้ให้ทานเพราะเห็นว่าสมณพราหมณ์หุงหากินไม่ได้ ไม่ได้ให้ทานเพราะต้องการจำแนกแจกทานเหมือนฤาษีทั้งหลายในปางก่อนได้กระทำมหาทาน แต่ให้ทานเพราะคิดว่าเมื่อให้แล้ว จิตจะเลื่อมใสโสมนัสจึงให้ ครั้นตายไปย่อมเกิดในเทวโลกชั้นปรนิมมิตวสวัตดี สิ้นกรรมสิ้นฤทธิ์ สิ้นยศ หมดความเป็นใหญ่แล้ว ก็กลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้ คือกลับมาเกิดในโลกนี้อีก ทานอย่างนี้มีผลมาก แต่ไม่มีอานิสงส์มาก

7. บุคคลบางคนในโลกนี้ ไม่ได้ให้ทานเพราะเหตุที่กล่าวแล้วทั้ง 6 อย่างข้างต้นนั้น แต่ให้ทานเป็นเครื่องปรุงแต่งจิต คือให้ทานนั้นเป็นเครื่องขัดเกลาจิตใจหมดจดจากกิเลสด้วยอำนาจของสมถะและวิปัสสนา จนได้ฌานและบรรลุ จนได้ฌานและบรรลุเป็นพระอนาคามีบุคคล ตายแล้วได้ไปเกิดในพรหมโลก เขาสิ้นกรรม สิ้นฤทธิ์ สิ้นยศ หมดความเป็นใหญ่ในพรหมโลกแล้ว เป็นผู้ไม่ต้องกลับมาเกิดในโลกนี้อีก คือปรินิพพานในพรหมโลกนั้นเองทานชนิดนี้เป็นทานที่มีผลมากและมีอานิสงส์มาก กล่าวโดยสรุป ผู้ให้ทานย่อมเป็นที่รักของชนเป็นอันมาก ชื่อว่าดำเนินตามธรรมของสัปบุรุษ (คือ มหาบุรุษหรือพระโพธิสัตว์) สัปบุรุษผู้สงบ ผู้สำรวมอินทรีย์ ประพฤติพรหมจรรย์ ย่อมคบหาผู้ให้ทานทุกเมื่อสัปบุรุษเหล่านั้น ย่อมแสดงธรรมเป็นที่บรรเทาทุกข์แก่เขา เขาได้ทราบชัดแล้ว ย่อมเป็นผู้หาอาสวะมิได้ปรินิพพานในโลกนี้ ควรอย่างยิ่งที่เราจะสะสมบุญมีทานเป็นต้น ให้งอกงามเพิ่มพูนขึ้นในจิตใจของเรา เพราะว่าเมื่อไรที่จิตใจของเราเต็มเปี่ยมไปด้วยบุญ เมื่อนั้นกิเลสจะไม่มีหลงเหลืออยู่ในจิตใจของเราเลย

ความสัมพันธ์ระหว่างทาน บุญ และปัตติทานมัย

ความสัมพันธ์ระหว่างทาน บุญ และปัตติทานมัย พบว่า มี 3 ความสัมพันธ์ระหว่างทาน บุญ และปัตติทานมัย ได้แก่

1) ความสัมพันธ์ระหว่างความคล้ายคลึงกัน พบว่า บุญและปัตติทานมัย เป็นกิจกรรมที่มีความคล้ายคลึงใกล้เคียงกัน พระมีสาระที่มุ่งให้คนมีจิตใจกว้างขวาง รู้จักเผื่อแผ่เฉลี่ยความดีของตนให้แก่ผู้อื่น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าเป็นหลักที่มุ่งกำจัดความเห็นแก่ตัวของบุคคล อันจะนำไปสู่การกระทำประโยชน์แก่บุคคลอื่นและแก่สังคมในระดับที่กว้างขึ้นไป โดยสาระที่แท้จริงแล้ว ทั้งบุญ กุศลและส่วนบุญเป็นเครื่องมืออันสำคัญยิ่งในการเพาะบ่มคุณธรรมภายในให้เกิดขึ้น ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคม มากกว่าที่จะจำกัดแคบอยู่เพียงกิจกรรมที่กระทำตามความเชื่อทางศาสนาอย่างเดียว หรือเป็นกิจกรมที่ฆราวาสพึงกระทำแก่

พระสงฆ์เท่านั้น แต่ความดีทั้งสามประเภทนั้นมีความสัมพันธ์กันในหลาย ๆ ด้าน ซึ่งล้วนก่อให้เกิดคุณค่า และประโยชน์ต่อปัจเจกบุคคลและสังคมในหลาย ๆ ด้าน

2) ความสัมพันธ์ของทาน บุญ และทานมัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ผลสำเร็จด้านรูปธรรม พบว่า การให้ทานและกระทำบุญละปัตติทานมัยแล้วได้รับผลสำเร็จค้นรูปธรรมปรากฏมีอยู่ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาหลายแห่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขุททกนิกาย อปทาน ทั้งส่วนของพุทธาปทานปัจเจกพุทธาปทานเถราปทานและเถริยาปทาน ซึ่งได้กล่าวถึงผลสำเร็จของการกระทำความดีของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระเถระ และพระเถรีอยู่หลายเรื่อง ส่วนมากเป็นผลสำเร็จด้านรูปธรรม ส่วนคัมภีร์อรถกถาธรรมบทก็ได้กล่าวถึงผลสำเร็จของบุญด้านรูปธรรมไว้หลายเรื่องเช่นกันอาทิเรื่องนายปุณณะลูกจ้างของสุมนเศรษฐีที่ได้ถวายไม้สีพันและน้ำบ้วนปากแก่พระสารีบุตรเถระซึ่งเพิ่งออกจากนิโรธสมาบัติด้วยศรัทธาอย่างแรงกล้า ส่วนภรรยาของเขาก็ได้ถวายอาหารบิณฑบาตแก่พระเถระเช่นกัน พอขาไปไถนาแล้วมาพักผ่อนเพื่อรออาหารจากภรรยาก็ปรากฏว่าที่นาซึ่งเพิ่งไถไว้ได้กลายเป็นทองมีประกายสุกปลั่งละลานตาไปทั่วบริเวณ ต้องใช้เกวียนหลายพันเล่ม จึงสามารถขนทองเข้าไปกองไว้ที่หน้าพระลานหลวงหมด

3) ความสัมพันธ์ของทาน บุญ และทานมัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ผลสำเร็จตามนามธรรมพบว่า ผลสำเร็จของปัตติทานมัยในด้านนามธรรม เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นแก่ผู้ที่เขาอุทิศส่วนบุญให้แล้วได้อนุโมทนา ซึ่งก็เท่ากับว่าเขาได้กระทำบุญในส่วนของการอนุโมทนานั้น โดยมากแล้วมักจะปรากฏเป็นความสุขใจของผู้ที่ได้อนุโมทนาส่วนบุญที่เขาอุทิศให้ แม้ว่าผู้ที่อุทิศส่วนบุญจะถวายทานรักษาศีล และเจริญภาวนาแล้วอุทิศส่วนบุญให้โดยมุ่งให้ผลแห่งทานเป็นต้นนั้นอำนวยผลสำเร็จในเชิงรูปธรรมตาม ในส่วนของส่วนบุญประเภทวัตถุทาน ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ประเภทของบุคคลผู้ดำรงชีวิตอยู่ในภูมิต่าง ๆ และแสดงสภาพชีวิตของพวกเขา 4 ลักษณะ คือ 1) บุคคลดำรงชีวิตอยู่ด้วยผลแห่งความหมั่นเพียรยายาม มิใช่ด้วยผลแห่งบุญ (อุฏฐานผลูปชีวี โน ปุญญลูปชีวี) 2) บุคคลดำรงชีวิตอยู่ด้วยผลแห่งบุญ มิใช่ด้วยผลแห่งความหมั่นเพียรพยายาม (ปุญญลูปชีวี โน อุฏฐานผลูปชีวี) 3) บุคคลผู้ทั้งดำรงชีวิตอยู่ด้วยผลแห่งความหมั่นเพียรพยายาม ทั้งด้วยผลแห่งบุญ (อุฏฐานผลูปชีวี ปุญญลูปชีวี) และ 4 บุคลผู้มีใช่ดำรงชีวิตอยู่ด้วยผลแห่งความหมั่นเพียรพยายาม ทั้งมิใช่ด้วยผลแห่งบุญ ผลสำเร็จของปัตติทานมัย ผลสำเร็จของปัตติทานมัยในด้านนามธรรมเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นแก่ผู้ที่เขาอุทิศส่วนบุญให้แล้วได้อนุโมทนา ซึ่งก็ทำกับว่าเขาได้กระทำบุญในส่วนของการอนุโมทนานั้น โดยมากแล้วมักจะปรากฏเป็นความสุขใจของผู้ที่ได้อนุโมทนาส่วนบุญที่เขาอุทิศให้ ดังอุทาหรณ์ของนายภัตตติกะที่ให้ส่วนบุญอันเกิดจากการถวายภัตรแก่พระปัจเจกพุทธเจ้าแก่คันธเศรษฐีและพระราชา (พระพุทธโฆษาจารย์, ๒๕๓๕)เมื่อบุคลทั้งสองอนุโมทนาด้วยจิตปราโมทย์ยินดีก็ย่อมได้ชื่อว่ามีส่วนร่วมในบุญนั้น ความสุขที่เกิดจากการอนุโมทนานั่นเองที่เป็นผลปรากฏของส่วนบุญด้านแม้การอุทิศให้แก่เทวดาก็นัยเดียวกันนี้แม้ว่าผู้ที่อุทิศส่วนบุญจะถวายทาน รักษา

ศีล และเจริญภาวนาแล้วอุทิศส่วนบุญให้โดยมุ่งให้ผลแห่งทานเป็นต้นนั้นอำนวยผลสำเร็จในชิงรูปธรรมก็ตาม ในส่วนของส่วนบุญประเภทวัตถุทาน เช่น เสื้อผ้า และอาหาร หากญาติอุทิศให้แก่ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ หรือพวกเทวดา สิ่งเหล่านั้นไม่สามารถสำเร็จแก่บุคคล ประเภทนั้นในรูปของวัตถุได้ ด้วยเหตุว่าสภาพชีวิตของพวกเขาอาศัยวัตถุที่เหมาะสมกับตนอยู่แล้ว กล่าวคือ เทวดามีวัตถุอันเป็นทิพย์ที่เกิดจากบุญหรือวัตถุที่พิเศษต่างไปจากวัตถุสิ่งของในโลกมนุษย์ และสามารถเนรมิตเบญจกามคุณอันเป็นทิพย์ด้วยตนเอง หรือให้ผู้อื่นเนรมิตให้ได้ จึงไม่มีความจำเป็นที่จะคอยรับอาหารที่คนอื่นอุทิศให้ ส่วนมนุษย์ก็สามารถแสวงหาปัจจัยดำรงชีวิตได้ด้วยความเพียรพยายามของตนเอง

แม้ว่าผู้ที่ทำความดีแล้วจะมุ่งมั่นแผ่เมตตาแบ่งปันความสุขให้แก่ผู้อื่นมากมายเพียงใดก็ตามแต่โดยเนื้อแท้แล้วตัวผู้แผ่เมตตานั่นเองที่จะเป็นผู้ได้รับประโยชน์โดยตรง ดังประโยชน์หรืออานิสงส์หรือผลดีจำนวน 11 ข้อ ที่ผู้ทำการแผ่เมตตาจะพึงได้รับอันประกอบด้วย 1. เมื่อหลับก็เป็นสุข 2. เมื่อตื่นก็เป็นสุข 3. ยามนอนก็ไม่ฝันร้าย 4. ย่อมเป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย 5. ย่อมเป็นที่รักของอมนุษย์ทั้งหลาย 6. เหล่าเทวดาย่อมรักษา 7. ปราศจากภัยจากยาพิษ ไฟหรือศัสตราวุธ 8. จิตเป็นสมาธิง่าย9. สีหน้าผ่องใส 10. เมื่อจะตายใจก็สงบไม่หลงใหลไร้สติ 11. ถ้ายังไม่บรรลุคุณพิเศษที่สูงกว่าย่อมเข้าถึงพรหมโลก(พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2538)

กล่าวโดยสรุป จะเห็นได้ว่าการทำบุญแล้วแผ่เมตตาแบ่งปันความสุขให้แก่ผู้อื่น จุดประสงค์หลักนั้นก็คือ เป็นการฝึกให้จิตใจของตนเกิดความประณีตอ่อนโยนที่แสดงออกด้วยความรู้สึกที่ประกอบไปด้วยความเมตตาปรารถนาดีต่อบุคคลอื่นรอบข้างและพร้อมที่จะขยายออกไปสู่ผู้อื่นอย่างไม่มีขอบเขตจำกัดทั้งมีความพยายามที่จะทำการข่มจิตใจไม่ให้เกิดความคิดชั่วขึ้นในมโนทวาร ยามใดที่ตนเองตั้งจิตทำความปรารถนาดีต่อผู้อื่นไม่มีความคิดมุ่งร้ายเบียดเบียนต่อผู้อื่นเช่นนี้แล้ว ความคิดที่มีความรุนแรงที่จะมากระทบกับจิตใจก็อยู่ในระดับที่สามารถควบคุมได้ เมื่อมีสิ่งใดก็ตามมากระทบต่อจิตใจที่อาจจะนำไปสู่ความขัดแย้งก็สามารถคลี่คลายได้โดยไม่ให้เหตุการณ์นั้นลุกลามรุนแรงได้ เมื่อแนวคิดนี้ขยายวงกว้างออกไปแล้วย่อมที่จะทำให้สังคมเกิดความสงบสุขได้อย่าง

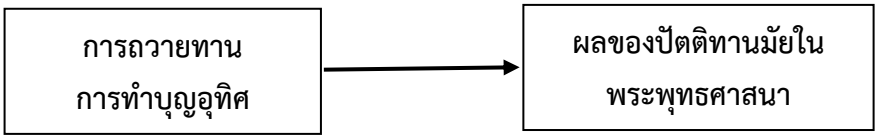
สรุปผล

คำสอนเรื่องปัตติทานมัยซึ่งหมายถึงการอุทิศส่วนบุญ จะดูเหมือนเป็นเรื่องที่อยู่ทางไกลจากวิถีชีวิตในปัจจุบันของมนุษย์จนไม่สามารถจับต้องหรือมองเห็นผลได้ในทันทีทันใดก็ตาม แต่นั่นก็เป็นเพียงปัญหาเชิงทฤษฎีซึ่งแสดงผลสรุปในเชิงรูปธรรมได้ยากเท่านั้น ทั้งนี้ เพราะไม่มีมาตรฐานอะไรที่จะมาชี้วัดให้ปัญหานี้มีความเด่นชัดเป็นตัวตนหรือประจักษ์ผลเชิงรูปธรรมได้ แต่มันก็ไม่ใช่ปัญหาในเชิงปฏิบัติ เนื่องเพราะการปฏิบัติที่เล็งถึงผลสำเร็จ แม้ว่าจะเป็นเรื่องที่ค่อนข้างจะยาวไกลสำหรับผลที่จะพึงได้รับ แต่ก็ไม่ได้ทำให้จุดมุ่งหมายหรือผลที่จะ พึงได้

ผิดพลาดคลาดไปจากผู้กระทำในส่วนของการกระทำที่มุ่งผลแก่บุคคลอื่นเช่นการอุทิศส่วนบุญก็ไม่ใช่ปัญหาในเชิงปฏิบัติเช่นกัน เพราะการกระทำนั้นไม่ได้ทำให้คุณภาพกรรมของผู้กระทำตกต่ำหรือพร่องไปจากส่วนเต็มที่เขาจะพึงได้รับ โดยอาศัยเงื่อนไขของกรรมและกฎแห่งกรรมเป็นเครื่องรับรอง ทั้งผู้ที่เขาอุทิศส่วนบุญให้ก็ไม่ได้พรากบุญไปจากผู้กระทำ แต่อยู่ในฐานะผู้รับผลบุญที่ตนได้กระทำโดยการแสดงความชื่นชมอนุโมทนาในการกระทำของผู้อื่น หรือแสดงกิริยาร่วมในการกระทำความดีของผู้อื่น ในฐานะผู้ขวนขวายช่วยเหลือในกิจกรรมอันเป็นบุญของผู้อื่น ผู้อื่นเป็นเพียงปัจจัยสนับสนุนให้เขาได้กระทำความดีเพื่อรับผลแห่งความดีของตนเท่านั้น ไม่ได้เป็นผู้อำนวยผลสำเร็จให้แก่เขาโดยตรงอย่างไรก็ตาม คำสอนเรื่องการอุทิศส่วนบุญสามารถมาประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ทั้งต่อชีวิตของปัจเจกบุคคลและสังคมได้เป็นอย่างดีขึ้นอยู่กับว่าบุคคลหรือสังคมนั้น ๆ จะมองเห็นคุณค่าของมันแล้วนำมาเป็นหลักปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตได้หรือไม่เท่านั้น เพราะหากจะกล่าวตามความเป็นจริงแล้ว พระพุทธเจ้าตรัสหลักคำสอนนี้เพื่อวางเป็นแบบฉบับสำหรับชาวพุทธ ด้วยทรงมุ่งให้เกิดประโยชน์สูงสุดในเชิงปฏิบัติไม่จำกัดเฉพาะผู้กระทำเท่านั้นหากแต่ขยายออกไปสู่ผู้อื่นตลอดจนสังคมส่วนที่กว้างขึ้นไปด้วย ทรงเล็งเห็นว่าเมื่อบุคคลยึดถือปฏิบัติตามหลักคำสอนนี้และรู้จักประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมแล้ว ย่อมจะก่อให้เกิดประโยชน์เนื่องถึงกันได้หลายส่วน

ส่วนแรก คือ ประโยชน์ส่วนตนซึ่งบุคคลผู้ระทำจะพึงได้รับเอง (อัตตัตถะ) ส่วนที่สองคือ ส่วนที่ผู้อื่นจะพึงได้จากการกระทำของตนเป็นเบื้องต้น หรือตนเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับ (ปรัตถะ) และส่วนที่สามเป็นส่วนที่ประสานกันทั้งสองฝ่าย ระหว่างผู้ให้กับผู้รับ กล่าวคือผู้อุทิศส่วนบุญได้รับประโยชน์จากการกระทำความดีของตนเอง ส่วนผู้ที่เขาอุทิศส่วนบุญให้ก็มีส่วนได้รับประโยชน์ตามที่ผู้อุทิศส่วนบุญมุ่งหมายด้วย หากเขาได้สร้างเงื่อนไขที่สอดคล้องและเหมาะสมกับการอุทิศส่วนบุญของผู้อื่นนั้น ดังนั้น คำสอนเรื่องการอุทิศส่วนบุญจึงเป็นหลักที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตได้ นับตั้งแต่ประโยชน์ชั้นพื้นฐานแรกเริ่ม (ทิฏฐธัมมิกัตถะ) ประโยชน์ขั้นต่อจากขั้นพื้นฐาน (สัมปรายิกัตถะ) กระทั่งถึงประโยชน์ขั้นสุดท้ายอันเป็นเป้าหมายขั้นสูงสุดที่พุทธศาสนิกชนควรดำเนินไปให้ถึง (ปรมัตถะ) ประโยชน์ที่เกิดจากคติความเชื่อเรื่องทาน ศีลและผลของกรรม และความสัมพันธ์ระหว่างผลของความคล้ายคลึงกัน ความสำเร็จที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมทำให้เข้าใจในการให้ผลของกรรมภาวะความแตกต่างและความเหมือนของหลักธรรม

5. องค์ความรู้ใหม่



ปัตติทานมัย คือ การทำบุญแล้วตั้งใจอุทิศให้คนอื่น บุญพิเศษนี้เกิดจากความเมตตาปรารถนาดีที่อยากแผ่บุญแผ่กุศลที่ตนทำเอาไว้ให้คนอื่นได้บุญด้วย การจะอุทิศบุญให้แก่ผู้อื่นได้ตัวเองก็ต้องมีบุญมากพอ การได้รับบุญนั้นไม่แต่ผู้อุทิศให้นั่นเอง และไม่เพียงแต่ผู้อุทิศส่วนบุญเท่านั้นที่ได้รับประโยชน์ แม้เหล่าบรรพชนทั้งหลายที่ล่วงลับไปสู่เปตวิสัย ก็ย่อมได้รับผลประโยชน์จากการอุทิศส่วนบุญของเขานั้นด้วย กล่าวคือ ถ้าหากบรรพชนที่ล่วงลับไปแล้วไปเกิดอยู่ในภพภูมิที่สามารถรับส่วนบุญด้วยการอนุโมทนาได้ ก็เท่ากับว่าเขาสามารถสร้างเงื่อนไขที่เหมาะสม ในการอนุโมทนารับในส่วนบุญได้ ซึ่งจะเป็นการทำให้เขาได้รับประโยชน์อันสืบเนื่องมาจากการอุทิศส่วนบุญได้อย่างไรก็ตาม ผลสำเร็จของการอุทิศส่วนบุญนี้ไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะแก่ผู้อุทิศและผู้รับส่วนบุญเท่านั้น สังคมหน่วยอื่นก็ได้รับผลประโยชน์จากกิจกรรมนี้ด้วย โดยเฉพาะเหล่าภิกษุในพระพุทธศาสนา อันเป็นหนึ่งในพุทธบริษัท 4 จำพวกก็ได้รับประโยชน์ ในฐานะผู้รับไทยธรรมจำพวกข้าวและน้ำ ปัจจัยสี่ที่เหล่าทายกทายิกาทั้งหลายนำมาถวายเพื่อมุ่งทำการอนุเคราะห์ให้แก่หมู่ญาติทั้งหลายที่ล่วงลับไปแล้ว ดังนั้นภิกษุจึงนับเป็นส่วนหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมนี้โดยเฉพาะ ด้วยเหตุว่าโดยฐานที่สังคมมีอุดมคติเชื่อกันว่าเหล่าภิกษุทั้งหลายเป็นผู้มีคุณสมบัติ สำหรับผู้ที่ได้รับประโยชน์จากการอุทิศส่วนบุญโดยตรง ก็คือผู้ที่กระทำความดีนั่นเอง และไม่เพียงผู้อุทิศส่วนบุญเท่านั้นที่ได้รับประโยชน์ แม้ผู้ที่เขาอุทิศส่วนบุญให้เช่น ญาติผู้ที่ล่วงลับไปแล้วก็อาจมีส่วนได้รับผลประโยชน์จากการอุทิศส่วนบุญของเขาด้วยแต่เป็นประโยชน์โดยอ้อม กล่าวคือถ้าบรรพชนที่เราตั้งใจอุทิศส่วนบุญไปให้นั้น ไปเกิดอยู่ในภพภูมิที่สามารถรับส่วนบุญด้วยการอนุโมทนาได้ ก็เท่ากับว่าเขาสามารถสร้างเงื่อนไข ที่เหมาะสมสำหรับการรับส่วนบุญได้ ซึ่งจะทำให้เขาได้รับประโยชน์อันสืบเนื่องมาจากการอุทิศส่วนบุญได้เมื่อพุทธบริษัททั้งสี่เหล่า มีความสมัครสมานสามัคคีกันมีความเกื้อกูลกัน ปฏิบัติตนเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับตามหน้าที่อันสมควรของตนแล้ว ผลดีก็จะเกิดกับพระพุทธศาสนา ทำให้มีความเจริญมั่นคงก้าวหน้าอำนวยประโยชน์แก่สังคมชาวพุทธ และขยายขอบเขตไปยังสังคมโลกได้ในที่สุด

เอกสารอ้างอิง

พระพุทธโฆษาจารย์. (2535). ธมฺมปทฏฐกถา ปณฺจโม ภาโค. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระธรรมปฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2538). พจนานุกรมพุทธศาสน ฉบับประมวลศัพท. พิมพครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย.ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.* กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

อุไรศรี วรศะริน. (2542). *จารึกนครวัดสมัยหลังพระนคร ค.ศ.1566-ค.ศ.1747*. กรุงเทพมหา-นคร:จงเจริญการพิมพ์.